

SOCIÁLNA PRÁCA V OBLASTI VÝKONU DETENCIE

SOCIAL WORK IN THE FIELD OF DETENTION

PETRONELA ŠEBESTOVÁ

ABSTRAKT

Príspevok sa venuje problematike výkonu detencie a ochrane spoločnosti pred osobami, ktoré opakovane páchajú závažnú trestnú činnosť. Súčasne analyzujeme možnosť liečebných režimov a postupov osôb v detencii podľa nového zákona o výkone detencie v detenčnom ústave.

Kľúčové slová: detencia, detenčný ústav, legislatíva, liečebné režimy,

ABSTRACT

The contribution is devoted to problems of performance detencie and protecting society from persons who repeatedly commit serious crime. At the same time we analyze the possibility of of the therapeutic regimes and medical treatment of persons in security detention under the new law

Keywords: detention, institutional detention, legislation, treatment regimes

Úvod

Podľa Dôvodovej správy vydanjej k návrhu zákona č. 231//2019 Z.z. o výkone detencie a o zmene a doplnení niektorých zákonov bol inštitút detencie do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedený v rámci rekodifikácie trestného práva s účinnosťou od 1. januára 2006. Hlavným cieľom detencie je vykonávanie ochranných opatrení členov spoločnosti pred páchatel'mi trestných činov, ktorí počas výkonu trestu odňatia slobody ochoreli nevyliciteľnou duševnou chorobou a je evidentná obava, že títo páchatelia budú aj po prepustení z výkonu trestu a odňatia slobody naďalej nebezpeční pre spoločnosť. Už v roku 2017 Vláda SR prijala návrh na zriadenie detenčného ústavu, ktorého sídlo malo byť pri Psychiatrickej nemocnici v Hronovciach. V schválenom návrhu na zriadenie detenčného

ústavu, bola podmienka, že pre realizáciu tejto požiadavky je potrebné aj prijatie právnej úpravy. Právna úprava, musí implementovať požiadavky, ktoré zabezpečia bezproblémový výkon detencie tak, aby boli zohľadnené všetky ústavné rámce obmedzenia osobnej slobody jednotlivca, ako aj organizačné zabezpečenie a fungovanie detenčného ústavu. Taktiež musia byť explicitne stanovené práva, povinnosti a kompetencie všetkých zainteresovaných strán. Vzhľadom na to, že právna úprava výkonu detencie sa týka trestnej sankcie, s ktorou je spojené obmedzenie osobnej slobody, je nevyhnutné, aby rešpektovala a vychádzala aj z medzinárodných dohôrov ako napr. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Európskeho dohovoru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, rovnako sa týka aj odporúčaní Európskeho výboru na zabránenie mučenia (CPT). Okrem toho sa musia zohľadniť aj požiadavky Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Dohovoru OSN o právach dieťaťa. Ďalej bolo potrebné brať do úvahy aj zmeny predpisov trestného práva, predpisov v oblasti zdravotnej starostlivosti, sociálneho zabezpečenia a ochrany základných práv a slobôd (pôsobnosť verejného ochrancu práv, komisára pre deti a komisára pre osoby so zdravotným postihnutím). Výkon detencie nemožno uložiť osobe mladšej ako pätnásť. Vo výnimočných prípadoch, ktoré špecifikuje trestný zákon sa výkon detencie môže nariadiť aj osobe, ktorá dovŕšila 14 rokov.

Účel zákona

Zákon č. 231/2019 Z.z. o výkone detencie bol schválený NR SR 26.6.2019 a nadobúda účinnosť od 1.1.2020. Upravuje

- a) výkon detencie v detenčnom ústave,
- b) práva a povinnosti osoby v detencii,
- c) dozor a kontrolu nad výkonom detencie.

Účelom výkonu detencie je ochrana spoločnosti a liečebné a výchovné pôsobenie na osobu v detencii prostriedkami ustanovenými týmto zákonom. Stráženie a bezpečnosť v detenčnom ústave zabezpečuje Zbor väzenskej a justičnej stráže v zmysle zákona č. 4/2001 Z.z. o zbore väzenskej a justičnej stráže.

Po prijatí do detenčného ústavu by mala byť každá osoba v detencii oboznámená so svojimi právami a povinnosťami počas výkonu detencie. Toto je realizované v podobe oboznámenia sa s ústavným poriadkom.

Obmedzenie práv osoby v detencii a obmedzovacie prostriedky

Sociálna služba, ktorou je aj pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov sa v detenčnom ústave môže poskytovať, avšak treba mať na zreteli, že osobu v detencii možno počas výkonu detencie obmedzovať len vo výkone práv, ktoré sa vzhľadom na dôvod výkonu detencie, zaistenie bezpečnosti osôb a zabezpečenie ochrany majetku a poriadku v miestach, kde sa vykonáva nariadená detencia, nemôžu uplatniť alebo ich výkon by mohol viesť k zmareniu výkonu detencie. Počas výkonu detencie je osoba v detencii obmedzená najmä vo výkone práva na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, slobody pohybu a pobytu, zachovania listového tajomstva a tajomstva dopravovaných správ a iných písomností, práva slobodnej voľby povolania, práva na slobodné užívanie majetku, práva na nakladanie s vecami osobnej potreby, práva slobodne si vybrať lekára a zdravotnícke zariadenie a práva rozhodovať o spôsobe poskytovanej zdravotnej starostlivosti. Pri vykonaní detencie treba mať na zreteli, že táto činnosť je vysoko špecifická, vzhľadom na socializáciu sociálnych pracovníkov, ktorá nemusí byť v súlade s očakávaniami spoločnosti. Podľa Marekovej (2017 s. 713) „ *v praxi potom vznikajú etické dilemy spočívajúce v akceptovaní určitej hierarchie, resp. priority jednotlivých noriem, pričom prijaté a uplatňované normy a hodnoty môžu spôsobiť kontraproduktívne.*“

Ďalej, osoba v detencii sa nemôže vo výkone detencie slobodne zhromažďovať a združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo v iných združeniach, zakladať politické strany, politické hnutia a združovať sa v nich a nemá právo na štrajk. Výkon práva odosielať a prijímať korešpondenciu, balíky a poukazy poštového platobného styku počas výkonu detencie zabezpečuje v mene osoby v detencii detenčný ústav.

Na účely ochrany osôb a vecí v detenčnom ústave možno v nevyhnutnom rozsahu použiť obmedzovacie prostriedky, ktoré sú netelesnej povahy a telesnej povahy. Použitie obmedzovacích prostriedkov netelesnej povahy má prednosť pred použitím obmedzovacích prostriedkov telesnej povahy. Obmedzovacími prostriedkami netelesnej povahy sú najmä verbálna komunikácia, odvrátenie pozornosti a aktívne počúvanie. Obmedzovacími prostriedkami telesnej povahy sú špeciálne úchopy, špeciálne prostriedky slúžiace na bezpečné znehybnenie osoby v detencii, umiestnenie v miestnosti na bezpečný pobyt, pripútanie k lôžku, použitie zábran, použitie telesnej prevahy a podanie liekov v prípade akútnej liečby bez súhlasu osoby v detencii. Použitie obmedzovacích prostriedkov telesnej povahy nariaďuje lekár. V prípadoch akútneho rizika môže nariadiť použitie obmedzovacích prostriedkov telesnej povahy okrem podania liekov aj sestra, ktorá o tom bezodkladne informuje lekára. Použitie obmedzovacích prostriedkov musí v tomto prípade dodatočne

schváliť lekár. Dozor nad dodržiavaním zákonnosti pri výkone detencie v detenčnom ústave vykonáva prokurátor. Kontrolu výkonu detencie v detenčnom ústave vykonáva Národná rada Slovenskej republiky, ďalej zriaďovateľ detenčného ústavu, ako aj právnické osoby alebo fyzické osoby v zmysle medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná.

Sociálna práca a sociálna pomoc osobám v detencii

Z hľadiska sociálnej práce ako aj z hľadiska zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách je zákon o výkone detencie vnímaný najmä z pohľadu poskytovania sociálnej pomoci prostredníctvom sociálnych služieb, ako aj kompetenčných možností sociálneho pracovníka, ktorý je členom **odbornej komisie**. Členov odbornej komisie v detenčnom ústave určuje riaditeľ detenčného ústavu. Odborná komisia (klinickí psychológovia, liečební pedagógovia, sociálni pracovníci, psychiatri, sestry, členovia zboru VaJS) rozhoduje o zaradení osoby v detencii do osobitného liečebného režimu a o zmene tohto zaradenia. Pravidelne vyhodnocujú prognózu správania osoby v detencii a ďalší jej vývoj na účely zmeny výkonu detencie na ochranné liečenie alebo prepustenie z výkonu detencie na základe rozhodnutia súdu. O zaradení osoby v detencii do osobitného liečebného režimu musí rozhodnúť odborná komisia bezodkladne, najneskôr však do 30 dní od prijatia osoby do výkonu detencie. Pri zaradovaní osôb v detencii do ***osobitných liečebných režimov*** odborná komisia prihliada na pohlavie, vek, zdravotný stav, charakteristiku osobnosti a predchádzajúcu trestnú činnosť. Osoba v detencii je zaradená do osobitného liečebného režimu a je povinná podrobiť sa mu s výnimkou výkonu, ktorý lekár s prihliadnutím na jej zdravotný stav vylúči.

Odborná komisia najmenej raz ročne, prípadne podľa potreby pri zmene zdravotného stavu, vypracúva komplexnú správu o osobe v detencii obsahujúcu zhodnotenie stavu osoby v detencii, posúdenie dôvodov trvania detencie a vyhodnotenie zaradenia do osobitného liečebného režimu. Osoba v detencii musí byť s komplexnou správou oboznámená; ak tomu bráni zdravotný stav osoby v detencii alebo iné závažné dôvody, osoba v detencii sa s komplexnou správou oboznámi bezodkladne po pominutí týchto dôvodov. Ak ***odborná komisia*** dospeje k jednoznačnému názoru, že pominuli dôvody na ďalší výkon detencie, predloží riaditeľovi ústavu odporúčanie na prepustenie osoby v detencii z výkonu detencie alebo na zmenu výkonu detencie na ochranné liečenie a komplexnú správu o osobe v detencii. Riaditeľ podáva návrh na prepustenie osoby v detencii z výkonu detencie alebo návrh na zmenu výkonu detencie na ochranné liečenie na súd, v obvode ktorého sa detencia vykonáva. Osobitný liečebný režim pozostáva z diagnostických, liečebných, psychologických, ošetrovateľských, edukačných, pedagogických, rehabilitačných, socioterapeutických,

ergoterapeutických a sociálnych intervencií, ktoré vedú k stabilizácii stavu osoby v detencii a sú vykonávané podľa aktuálneho stavu odborných poznatkov. Pre mladistvých v detencii ide najmä o vzdelávanie, záujmovú a športovú činnosť, vzdelávanie. Tieto práva nemôžu byť mladistvému upreté. Detenčný ústav pre mladistvých zabezpečuje povinnosť vzdelávať sa od doby, od kedy to umožňuje jeho stav. Vzdelávanie mladistvého v detencii sa vykonáva vo forme primeranej jeho schopnostiam. Odborní zamestnanci detenčného ústavu pre mladistvých musia byť osobitne vyškolení na prácu s mladistvými.

Osobitné liečebné režimy sú rozdelené do 8 skupín, ktoré sa členia podľa zdravotného stavu a schopnosti resocializácie osoby v detencii:

- 1) A pri akútnych závažných behaviorálnych prejavoch duševnej poruchy,
- 2) B pri intermitentných závažných behaviorálnych prejavoch duševnej poruchy,
- 3) C resocializačný,
- 4) CS resocializačný-sexuologický,
- 5) CA resocializačný-adiktologický,
- 6) D voľný resocializačný,
- 7) DS voľný resocializačný-sexuologický,
- 8) DA voľný resocializačný-adiktologický.

Detenčný ústav je jednoznačne určený pre osoby, ktoré spáchali spoločensky obzvlášť nebezpečný trestný čin, a to buď pod vplyvom závažnej psychickej poruchy, alebo ako osoby so zníženou príčetnosťou v čase spáchaní trestného činu, alebo ako recidivisti, ktorí spáchali opakovane závažnú trestnú činnosť pod vplyvom návykovej látky. Avšak spoločenská izolácia týchto osôb nie je jediným zmyslom tohto druhu ochranného opatrenia. Zamestnanci detenčného ústavu, v rámci svojej príslušnej odbornosti, sa voči týmto jedincom snažia pôsobiť resocializačným postupom využívajúc kurikulá z rôznych vedných odborov, tak ako sme už uviedli vyššie. Hlavným cieľom tohto postupu je, aby si osoby v detencii uvedomili nebezpečnosť svojho správania, jeho spoločenský dopad a nevyhnutnosť svojej liečby. V tejto súvislosti pochopiteľne nie je vylúčená premena detencie na inú formu ochranného opatrenia, alebo aj napr. prepustenie na slobodu, k čomu je potrebné zachovanie základných sociálnych vzťahov a zručností. Princíp aktívneho pôsobenia na osoby v detencii jednoznačne vychádza z pochopenia fungovania terapeutickkej komunity, či komunitných stretnutí. Ale i napriek tomuto cieľu je nutné mať stále na zreteli skutočnosť, že osoby, ktoré sú umiestnené

v detenčnom ústave sú pre spoločnosť veľmi nebezpečné. Väčšina z týchto osôb má na svedomí zmarený ľudský život, traumatizujúce zážitky nevinných obetí, doživotné psychické traumy napadnutých malých detí a pod.

U niektorých páchatel'ov trestných činov, treba však počítať aj s nádejou na vyliečenie, resp. prípadnou resocializáciou takýchto jedincov, i keď pravdepodobnosť vyliečenia je veľmi malá. To však nie je dôvodom, aby neboli realizované intervencie na ich nápravu. Väčšina osôb v detencii má za sebou život v nevyhovujúcom škodlivom sociálnom prostredí. Pochádzajú z rodín alkoholikov narkomanov, recidivistov trestných činov a pod. Takto dotknutí jednotlivci nachádzajú v detenčnom ústave svoj „druhý domov“, kde je im venovaná starostlivosť, ako po stránke materiálnej, tak vrátane všetkých životných potrieb až po aktívne trávenie voľného času. Je im naznačené, čo znamená žiť v spoločnosti a byť jej súčasťou.

V detencii treba počítať aj s tým, že resocializácia osôb so zdravotným postihnutím je proces, zložitý vo svojej „dvojjednosti“. Na jednej strane vstupuje postihnutý jednotlivec do spoločenských vzťahov oveľa ťažšie a s menšou schopnosťou adaptability. Je do procesu resocializácie vťahovaný najnáročnejšími mechanizmami a oveľa komplikovanejšie. Sociálne normy si môže osvojovať iba v tej miere, ako mu dovoľuje jeho zdravotné postihnutie. Na druhej strane socializačný proces prebieha v ohraničenom priestore, teda deje sa skôr v atmosfére a v prostredí „postihnutých“ a pre „postihnutých“. (Kusín; Šebestová 2019).

Záver

Zákon o výkone detencie bol síce vydaný, ale chýbajú vykonávacie predpisy, ktoré by presnejšie vymedzili najmä intervenčné výkony v osobitných liečebných režimoch. V Českej republike sa detencia vykonáva podľa zákona č. 129/2008 Sb. o výkone zabezpečovacie detencie a o zmene některých souvisejících zákonů. I napriek tomu, že slovenský zákon je veľmi podobný českému zákonu, slovenskí legislatívci mohli pri tvorbe zákona o výkone detencie využiť takmer desaťročné skúsenosti a prax, ktorú má v tejto oblasti Česká republika.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

KUSÍN, V., ŠEBESTOVÁ, P. a H. MAREKOVÁ. 2019. *Zápas o ľudskú dôstojnosť osôb so*

zdravotným postihnutím. Brno: MSD 2019. 174 s. ISBN 978-80-7392-309-9

MAREKOVÁ, H. 2017. Ethical aspects of social work in modern society
In: CBU International Conference Proceedings 2017 : Innovations in science and education.
Vol. 5. – Praha : Central Bohemia University, 2017. - S. 710-716. - ISBN 978-80-88042-08-2
[Innovations in science and education : International Conference. Praha, 22.-24.3.2017]
Registrované : WOS

ZÁKON č. 231/2019 Z.z. o výkone detencie

DÔVODOVÁ správa k návrhu zákona o výkone detencie. 2019. Vláda SR.

ZÁKON č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách

KONTAKT

PhDr. Petronela Šebestová, PhD.

Fakulta sociálnych štúdií

Vysoká škola Danubius

petronela.sebestova@gmail.com